

Museum Het Spinozahuis

Factsheet 'Spinozahuis in WOII

1. Liquidering VHS en (ver)koop Spinozahuis

Uit: jaarverslag VHS 1946:

- "In Januari van dat jaar (1941) echter werden geheel onverwachts de museumkamers verzegeld. dit was de eerste stap van Duitschen kant gedaan tot opheffing en liquideering der Vereeniging". …..
- "Het huis met meubilair werd (door de bezetter) ten onderhandschen verkoop in handen gesteld van het woning- en makelaarsbureau Het Gildehuis, met benoeming van Mr Fred. C. Stähle tot liquidateur der Vereeniging, welke op grond van de daartoe strekkende verordening van den Rijkscommissaris geacht moest worden te zijn ontbonden". De poging van het bestuurslid Mr J Coert om huis van de bezetter te kopen "teneinde het aldus(voor ondergang te behoeden en het gedurende den oorlog als een gewoon particulier bezit, een optrekje voor de zomermaanden, en allerminst als Spinozahuis, in stand te houden" liep stuk. …..
- "Zoo bleef deze aangelegenheid slepende tot geheel onverwachts het bericht werd vernomen, dat het Spinozahuis was gekocht door den Heer A. M. Mees te Wassenaar, Directeur-eigenaar van Sikkens' Lakfabrieken te Sassenheim, naar het heette voor huisvesting van het gezin van een zijner geëmployeerden. Hiermede scheen de zaak afgedaan en voor de Vereeniging verloren. Evenwel heeft de ondergeteekende (secretaris van de VHS) alsnog getracht contact te zoeken met den kooper,… En toen eindelijk het gewenscht contact tot stand was gekomen, bleek het verrassende feit, dat de Heer Mees het Spinozahuis uitsluitend gekocht had met de bedoeling om het voor ondergang te behoeden en het na den oorlog aan de Vereeniging terug te geven; zulks zonder restitutie harerzijds van de koopsom, waarop ZEd. als kooper te goeder trouw toch billijkerwijze aanspraak zou kunnen maken".
- "Met betrekking tot een en ander is het zeker alleszins geboden den Heer Mees namens de Vereeniging en allen, wien het Rijnsburgsche Spinozahuis ter harte gaat, oprechten dank te betuigen voor zijn milde daad, getuigende van vaderlandsliefde en zin voor wetenschap. En dat hiermede de belangstelling van den Heer Mees ten opzichte van Spinoza niet uitgeput is, moge blijken uit het feit, dat hij voorts het initiatief nam tot het doen vervaardigen van een bronzen borstbeeld van den wijsgeer door Professor Wenckebach, bestemd om op een voetstuk van wit graniet te worden geplaatst in den tuin van het Spinozahuis".

2. Onderduikers

Uit: BZZLLETIN 121 (1984)

- Toch geeft de necrologie van drs. Mees, een jaar of wat geleden in de familiekroniek opgenomen, een iets andere versie van zijn bedoelingen, beslist niet minder edelmoedig trouwens. Om op het spoor van de waarheid te komen, moet men het gastenboek opslaan op de datum van de capitulatie van Hitlers troepen in Holland. De Ersatz-inkt is vergeeld, maar toch leesbaar staan daar de handtekeningen van twee vrouwen, moeder en dochter De Vries, met een dankwoord aan de oude huisbewaarders, bij wie ze ruim twee jaar onderdak waren, letterlijk: onder het dak, verscholen boven het woongedeelte van de Van Egmonds
- Dit is het relaas van onderduikster Selma de Vries: De allereerste impuls voor mijn onderduik in het Spinozahuis heeft de heer A.M. Mees gegeven. Toen hij tijdens de bezetting voor het echtpaar van Egmond bereikt had, dat de oudjes in het Spinozahuis konden blijven wonen, vroeg hij hen als tegendienst, t.z.t. voor hem eventueel iemand een tijdlang onder te brengen. Begin 1943 heeft mej. A. Posma (destijds Hoofd Personeelszaken van Sikkens) de van Egmonds bezochten gedaan gekregen, dat ik daar zou onderduiken. Het ging wel met veel moeite, daar zij in de veronderstelling verkeerden, dat het om een man zou gaan, terwijl bleek, dat het een vrouw - een Jodin - betrof. Enige weken later is het dr. Kappelmeier (directielid van Sikkens) gelukt, ook mijn Moeder daar te laten komen. Hij heeft ons er toen samen heengebracht. Het onderduikkamertje bestond al. De heer Mees had korte tijd tevoren het toilet op zolder laten aanleggen. Mijn Moeder en ik hadden valse persoonsbewijzen. Moeder heette thans Martina Sofia Kroneveld en ik was Eefke Smit. Dr. Kappelmeier heeft op het Gemeentehuis in Oegstgeest op Moeder's persoonsbewijs laten vermelden, dat zij de weduwe was van Jan Smit, zodat we dus de dames Smit werden. Een meisje uit Rijnsburg (Nolda) haalde meestal de boodschappen. Zij en haar Moeder hadden zelf ook onderduikers. Hoewel we ruim twee jaar in het Spinozahuis zijn geweest, moesten we zeker wel een keer of tien 'vluchten', omdat volgens de zoon van van Egmond (die in het verzet zat) razzia's op komst waren. Dit is echter nooit het geval geweest. Uit Katwijk in oorlog
- ..... Selma's moeder werd Martina Sofia Kroneveld en Selma werd Eefke Smit. Dr. Kappelmeijer had op het gemeentehuis van Oegstgeest laten vermelden dat haar moeder de weduwe was van Jan Smit, zodat ze dus de dames Smit werden. Gerrit van Egmond en zijn vrouw mochten destijds na de aankoop door dhr. Mees in het huisje blijven wonen. Echt gelukkig was Cor niet met de nieuwe situatie, hij had weliswaar nog een dak boven zijn hoofd maar onderduikers hebben was in die tijd niet geheel zonder risico. Bovenop op de zolder was een onderduikkamertje gemaakt waarbij de dames de Vries langs een ruimte langs de schoorsteen achter de afgetimmerde schuine randen van het dak konden komen. Deze constructie was afgekeken van het huis van dr. Van der Laan waar de verzetsmensen die op doorreis waren hun onderkomen hadden. Op deze manier kon men ongezien over de volle lengte van het huis komen en indien nodig door een luik

ontsnappen. Dit onderduikkamertje is eind 1961 door de latere huisbewaarder Van Dam weggehaald. Van Egmond en zijn vrouw werden in het verbergen van de dames de Vries ondersteund door de L.O. (Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers), en een Rijnsburgs meisje, Nolda genaamd, zorgde voor boodschappen. Deze organisatie voorzag hen van geld en voedselbonnen om de onderduikers te voorzien in hun levensonderhoud. De contactpersoon als districtsleider was dhr. C. Kromhout.

- Op een dag kregen Selma en haar moeder de schrik van hun leven. Het was zondagochtend en Van Egmond en zijn vrouw waren vertrokken naar de kerk, toen ze plots gestommel hoorden beneden in het huis. De eerste gedachte die door hun hoofd flitste was die van 'we zijn verraden, ze komen ons halen'. Als versteend wachtten ze af wat ging komen toen ze opeens oog in oog stonden met een voormalig personeelslid van Van Egmond. Hij had hem en zijn vrouw zien vertrekken en wist waar hij zijn geld in de bedstede bewaarde. Van mening dat Van Egmond hem nog geld schuldig was voor gedane werkzaamheden, had de man besloten het recht in eigen hand te nemen en op strooptocht uit te gaan. De man schrok echter zo van de aanwezigheid van de vrouwen dat hij op de vlucht sloeg. Hij slaagde er nog wel in vijf gulden uit een portomonee te stelen die beneden in een kast lag. De dames de Vries en het echtpaar Van Egmond zijn verder zonder moeilijkheden de oorlog doorgekomen. Na enkele jaren niets staat in het gastenboek plotseling een aantekening van 9 mei 1945, vier dagen na de bevrijding:

Uit verslag van bezoek Eva Gentile (kleindochter van dr P Kappelmeier) aan Spinozahuis in 2012

- De uit Nederland afkomstige Amerikaanse Eva Gentile had een brief bij zich die Selma de Vries ooit aan haar (Eva's) grootvader Dr. Paul Kappelmeier geschreven had. We lezen dan: "Gentile's grandfather Dr Paul Kappelmeier, hid his secretary, de Vries and her mother in the Spinozahouse in Rijnsburg. The letter describes the stay and their fear (..). Gentile's letter shows that Kappelmeier then hid two women in the attic of the house. A couple, the Van Egmonds, were living in the house. Kappelmeier convinced the wary couple to hide the women. "Much persuasion was needed because at first they thought is was going to be a man, but it turned out to be a woman, and a Jew on top of that!"

Boekenroof

Uit Katwijk in oorlog

- In februari 1941 gaf Alfred Rosenberg, die leiding gaf aan het Institut zur Erforschung der Judenfrage in Frankfurt am Main, de opdracht om de gehele gereconstrueerde bibliotheek van 159 boeken te confisqueren en naar Duitsland over te brengen. In 1939 stichtte Rosenberg dit het instituut voor onderzoek naar de Joodse kwestie. Een selectie van zowel wereldse als religieuze joodse boeken zouden in het archief van dit instituut hun plaats vinden. De speciaal daartoe onder Rosenbergs leiding opgezette Einsatzstab Reischsleiter Rosenberg had tot doel de bibliotheken, de kunstgalerijen en verschillende bezittingen van Joodse herkomst te plunderen en alzo het Instituut van materiaal te

voorzien. De Einsatzstab bestond uit een groep deskundige Duitse bibliothecarissen die hun werk grondig verrichten en die Rijnsburg hierbij niet oversloegen.

Uit: Brief van de huisbewaarder Van Egmond, d.d. 6 febr. 1941:

- Heden morgen tusschen 11 en 1 uur is heel de boekenschat ingeladen in 2 luxe auto's. Ook de portretten, de lessenaar van de tafel, het bronzen beeldje, een schilderijtje uit de gang, alles is meegenomen. De meubels zijn nog intact gebleven. De moeilijkheden zijn groot, en de constellatie was groot. Volgens hun nagelaten ordes kunnen we voorloopig nog blijven wonen. Nu zullen we maar afwachten wat het wordt. Deze inbeslagname is gebeurd op last van het Hoofd van de Sicherheits Polizie Raamweg 16 Den Haag. Tot op het laatste oogenblik hadden we nog gehoopt op redding, maar we moesten het tot het bittere einde meemaken. We zijn gelukkig kalm gebleven. We hopen U nog eens te ontmoeten. Ontvang vele en hartelijke groten van ons beiden. U.W.E.G. dienst. dn. G. van Egmond en Echtgenoote

Uit: Jaarverslag 1946

- Ten slotte is ook de door de Duitschers geroofde boekerij, met uitzondering van slechts enkele deelen, uit Frankfurt am Main teruggekeerd.